
Mario Cifrak - Željko Cestar
NERAZRJEŠIVOST ŽENIDBE (Mk 10,1-12)
Indissolubility of marriage (Mc 10,1-12)

UDK: 265.51
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 10/2011.

297
Služba Božja 3/4 111.

Sažetak

Na Isusovom putu u Jeruzalem (usp. Mk 8,27 – 10,52) farizeji postavljaju pitanje o (ne)razrješivosti ženidbe (usp. Mk 10,2). Perikopa in examine (Mk 10,1-12) želi reći zašto je bilo važno dati na to odgovor. Cijeli Isusov put obilježen je Petrovom vjeroispovješću kod Cezareje Filipove da je Isus Krist, te Isusovog poučavanja osobito učenika da razumiju značenje njegovog mesijanskog poslanja, tj. da biti Krist znači poći u muku, smrt i uskrsnuće. To se može razumjeti samo nasljeđujući Isusa na tom putu u Jeruzalem. Odnosno perikopa o (ne)razrješivosti ženidbe želi pokazati kvalitete onih koji su pošli za Isusom, njegovih učenika koji se žene i udaju. Isusov poziv je upućen židovskom slušateljstvu koje zna dobro Mojsijev zakon, ali i helenističkom kad se postavlja mogućnost da žena napusti muža. Knjiga Postanka govori o izvornosti Božje ustanove braka i njegove nerazrješivosti, baš nju Isus navodi.

Ključne riječi: učiti, farizej, Mojsije, učenik, zapovijed, otpusno pismo.

UVOD

Uvijek aktualno pitanje dopuštenja rastave ženidbe potaklo je mnoge diskusije i rasprave, kako današnjeg vremena, tako i vremena zemaljskog Isusa Krista. Za kršćane to pitanje ne bi trebalo biti problematično ako znamo da se život kršćana temelji na životu i nauku Isusa Krista. Unatoč tome što se Isus jasno očitovao o tom pitanju, a tako i Bog u početku stvaranja

svijeta, ljudi današnjeg vremena, baš kao i ljudi u vrijeme kad je Marko pisao Evanđelje, pokušavaju izokrenuti Božje zapovijedi zbog srca koje se udaljilo od Boga i traži samo zadovoljenje svojih sebičnih želja. Ovaj rad bit će usmjeren tome da pokaže izvorni smisao i značenje kako braka, tako i njegove trajnosti i nerazrješivosti u okviru Markovog evanđelja.

Marko svoje Evanđelje piše između 65. i 70. godine. Pretpostavlja se da je mjesto pisanja Rim, te da je pisano rimskoj zajednici, jer u Evanđelju nalazimo mnogo latinizama, a i Klement Aleksandrijski krajem drugog stoljeća piše da je Rim mjesto gdje je Marko napisao Evanđelje.

298

Opće prihvaćena je podjela Markovog evanđelja na dva dijela. Prvi dio 1,1-8,26 donosi Isusovo učenje i njegovo moćno djelovanje koje je usmjereno na navještaj Kraljevstva nebeskog, ali i na priznavanje Isusovog mesijanskog poslanja od strane učenika i onih koji su slušali njegov nauk. Drugi dio 8,27-16,8 počinje Petrovim mesijanskim priznanjem i usmjeren je u uvođenje u tajnu muke, smrti i uskrsnuća Sina Čovječjega.

Jedan zaseban i važan dio drugog dijela Evanđelja predstavlja Isusov put u Jeruzalem (8,27-10,52). Taj put priprema je za predstojeće događaje koji će se odigrati u Jeruzalemu. Isus na tom putu učenicima tri puta naviješta muku (usp. 8,31; 9,31; 10,33-34), te ih tako poučava i priprema za sudbonosne događaje koji će se odigrati u Jeruzalemu da bi tako bili u stanju shvatiti smisao istinskog nasljedovanja i prihvaćanja križa u svjetlu Isusove patnje i nade uskrsnuća.

U nizu Isusovih pouka učenicima, na putu u Jeruzalem, nalazi se i perikopa o nerazrješivosti ženidbe (10,1-12). Isusovo poučavanje ide za tim da njegov učenik shvati i razumije što se od njega očekuje i zahtijeva u nasljedovanju i odnosu prema životu. Unatoč nerazumijevanju na koje Isus nailazi kod svojih učenika, pa ni nakon tri navještaja muke, i odbijanja i neprihvaćanja njegovih stavova, Isus uporno svaki puta ponovno ukazuje na pravu bit, tako da im nasamo posebno tumači značenje.

Analiza perikope Mk 10,1-12 odvijat će se kroz šest dijelova: delimitacija teksta, semantička analiza, struktura teksta, sinoptička usporedba, motivi i zaključak. Da bismo mogli pristupiti analizi određenog teksta najprije treba utvrditi je li taj tekst zasebna perikopa prema kriterijima mjesta, vremena, osoba i tematike, zato prvo slijedi delimitacija teksta. Semantička analiza podrazumijeva evidenciju svih riječi, napose

glagola koje treba razvrstati prema semantičkom polju, zatim uz pomoć akcija i reakcija pronaći prijedlog perikope, te uzevši u obzir mjesta koja se spominju i vrijeme formulirati pitanje i odgovor. Nadalje, na temelju teksta potrebno je utvrditi njegovu strukturu po kojoj se odvija tijek perikope. Sljedeći korak je sinoptička usporedba koja podrazumijeva da se uzeta perikopa potraži kod preostale dvojice sinoptika pazeći na mjesto na kojem se nalazi u cjelokupnom tekstu, je li joj prethodi i slijedi isto, te je li se nalazi u istom okruženju po tematici. Pronalaženje teološki nosivih motiva i njihova analiza u tekstu dotičnog Evanđelja približe nam osvjetljavaju značenje i ulogu motiva najprije u cijelom Evanđelju, a onda i u samoj perikopi. U zaključku na temelju poduzete analize slijedi značenje perikope u užem smislu, tj. u tematskom okruženju, i širem smislu, tj. za cijelo Evanđelje. Kroz ovih šest dijelova analize teksta o nerazrješivosti ženidbe pokušat ću iznijeti značenje i važnost Isusove upute o nerazrješivosti ženidbe, kako za Isusovo vrijeme, tako i za današnje.

1. PERIKOPA O NERAZRJEŠIVOSTI ŽENIDBE Mk 10,1-12

Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας [καὶ] πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ συμπορεύονται πάλιν ὄχλοι πρὸς αὐτόν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς.

²Καὶ προσελθόντες Φαρισαῖοι ἐπηρώτων αὐτὸν εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολῦσαι, πειράζοντες αὐτόν. ³ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· τί ὑμῖν ἐνετείλατο Μωϋσῆς; ⁴οἱ δὲ εἶπαν· ἐπέτρεψεν Μωϋσῆς βιβλίον ἀποστασίου γράψαι καὶ ἀπολῦσαι. ⁵ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην. ⁶ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· ⁷ἕνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα [καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ], ⁸καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὥστε οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ μία σὰρξ. ⁹ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

¹⁰Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν πάλιν οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου ἐπηρώτων αὐτόν. ¹¹καὶ λέγει αὐτοῖς· ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν· ¹²καὶ ἐὰν αὐτὴ ἀπολύσασα τὸν ἄνδρα αὐτῆς γαμήσῃ ἄλλον μοιχᾶται

(Krenuvši odande, dođe u judejski kraj i na onu stranu Jordana. I opet mnoštvo nagrnu k njemu, a on ih po svojem običaju ponovno poučavaše.

²A pristupe farizeji pa, da ga iskušaju, upitaše: “Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?” ³On im odgovori: “Što vam zapovjedi Mojsije?” ⁴Oni rekoše: “Mojsije je dopustio *napisati otpusno pismo i - otpustiti.*” ⁵A Isus će im: “Zbog okorjelosti srca vašega napisa vam on tu zapovijed. ⁶Od početka stvorenja *muško i žensko stvori ih.* ⁷*Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu;* ⁸*i dvoje njih bit će jedno tijelo.* Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. ⁹Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!”

¹⁰U kući su ga učenici ponovno o tome ispitivali. ¹¹I reče im: “Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub. ¹²I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub.”)

2. DELIMITACIJA TEKSTA

Perikopa o nerazrješivosti ženidbe (10,1-12) nalazi se između perikope koja donosi raspravu Isusovih učenika tko je najveći (9,33-50) i perikope koja govori o Isusu i djeci (10,13-16).

Perikopa Mk 9,33-50 prethodi perikopi o ženidbi. Isus u ovoj perikopi poučava učenike koji nisu razumjeli prethodni navještaj muke (usp. 9,30-32). Prozrevši što su putem raspravljali, i vidjevši da su zaokupljeni sasvim suprotnim od onog što im je tumačio o svojoj skoroj smrti, Isus poziva Dvanesticu i poučava ih o tome tko je najveći (usp. 9,33-37), dajući im do znanja da u okviru nasljedovanja biti najveći i na prvom mjestu prvenstveno je moguće samo prihvaćanjem posljednjeg mjesta i služenju svima. Kao primjer Isus stavlja dijete (usp. 9,36-37) da pokaže učenicima da svoju ljudsku veličinu mogu ostvariti prihvaćanjem malenih, nevažnih i nemoćnih. Sljedeća pouka učenicima uslijedila je uslijed isključivosti, kad apostol Ivan želi zabraniti djelovanje egzorciste samo zato što nije član njihove zajednice (usp. 9,38-40), objašnjavajući da onaj koji djeluje u Isusovo ime ne može biti protiv njih. Perikopa završava nizom izreka (usp. 9,42-49) koje govore o mogućnosti sablazni drugih, a posljedica su zle ljudske nutrine i stoga ugrožavaju nasljedovanje. Tematika ove perikope bavi se pitanjem »tko je najveći?« i pitanjem sablazni. Mjesta koja se spominju su Kafarnaum i kuća. Vrijeme se ne spominje. Likovi koje nalazimo u perikopi su: dvanesticu, dijete, Ivan i Isus.

Perikopa Mk 10,13-16 slijedi iza perikope o ženidbi. U ovoj perikopi Isus ponovno nailazi na nerazumijevanje učenika koji nisu razumjeli prethodan govor o prihvaćanju djece (usp. 9,37) i zbog toga brane djeci pristup k Isusu, što također ukazuje da učenici još ne razumiju Isusovo učenje o ulasku u kraljevstvo Božje. Isus stavlja dijete kao primjer jer za ulazak u kraljevstvo Božje potrebna je ljudska otvorenost, a ona se najbolje vidi u djetetu. Tematika ove perikope je prihvaćanje djece i otvorenost za kraljevstvo Božje. Mjesto i vrijeme se u ovoj perikopi ne spominje. Likovi koje nalazimo su: djeca, učenici i Isus.

Perikopa Mk 10,1-12 za tematiku ima nerazrješivost ženidbe. Mjesta koja se spominju su: judejski kraj, ona strana Jordana i kuća. Likovi koje nalazimo su: mnoštvo, farizeji, Isus, učenici.

Na temelju iznesenog jasno se vidi da perikopa Mk 10,1-12 može biti uzeta kao zasebna perikopa jer se od prethodne perikope Mk 9,33-50 razlikuje po mjestu radnje i tematici, dok perikopa Mk 10,13-16 nema naznaku promjene mjesta, ali je očita promjena tematike.

3. SEMANTIČKA ANALIZA

Semantička analiza perikope pokazuje sljedeće značenjske crte kao semantički povezane elemente ili kao njihovu suprotnost.

Glagoli:

- glagoli kretanja: ἀναστὰς ἔρχεται συμπορεύονται προσελθόντες
- glagoli govorenja: ἐδίδασκεν ἐπηρώτων ἀποκριθεὶς εἰπὲν εἰπὰν εἰπὲν ἐπηρώτων
- glagoli iskušavanja: πειράζοντες
- glagoli otpuštanja: ἀπολύσαι ἀπολύσαι ἀπολύσῃ ἀπολύσασα
- glagoli odobrenja: ἔξεστιν ἐπέτρεψε
- glagoli zapovijedi: ἐνετείλατο
- glagoli pisanja: γράψαι ἔγραψεν
- glagoli preljuba: μοιχᾶται μοιχᾶται
- glagoli bivanja: ἔσονται οὐκέτι εἰσὶν
- glagoli ženidbe: συνέζευξεν χωριζέτω γαμήσῃ γαμήσῃ

Termini:

- osobna imena: Μωϋσῆς Ἰησοῦς
- Pisma: Post 1,27; 2,24; 5,2

- mjesta: τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν οἰκίαν
- zanimanje: Φαρισαῖοι οἱ μαθηταί
- živa bića: ὄχλοι ἄνδρῶν ἄνθρωπος γυναικῶν γυναικῶν τὸν ἄνδρα
- zapovijedi: τὴν ἐντολὴν
- otpuštanja: βιβλίον ἀποστασίου σκληροκαρδίαν
- vremena: ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως

Zamjenice:

- osobna zamjenica: ὑμῶν ὑμῖν
- zamjenica αὐτός” αὐτόν αὐτούς αὐτὸν αὐτὸν αὐτοῖς αὐτοῖς αὐτούς αὐτοῦ αὐτοῦ αὐτόν αὐτοῖς αὐτοῦ αὐτήν αὐτή αὐτῆς
- pokazna zamjenica: ταύτην τούτου
- upitna zamjenica: τί
- odnosna zamjenica: ὃ ὃς

Brojevi: δύο μία

Značenjske crte i suprotnosti možemo ovako shematizirati:

- mjesto: τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν οἰκίαν
- vrijeme: ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως

Akcije – reakcije:

- ἐπηρώτων^ς ἀποκριθεὶς εἶπεν
- εἶπαν εἶπεν
- ἐπηρώτων^ς ἐπηρώτων (farizeji – učenicí)

Prijedlog: “Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub. I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub.” (10,11-12)

Pitanje: Je li mužu dopušteno otpustiti ženu, koju je doveo u svoju kuću, i oženiti se drugom u Judejskom kraju na onoj strani Jordana od početka stvorenja?

Odgovor: Ne, jer ako tko otpusti svoju ženu i oženi se drugom čini preljub prema prvoj. I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub.

4. STRUKTURA TEKSTA

- 10,1 uvod
- 10,2- 9 razgovor s farizejima:
 - 10,2 pitanje
 - 10,3 protupitanje
 - 10,4 odgovor
 - 10,5-9 protuodgovor:

10,5 optužba
10,6-8 dokaz iz Pisma
10,9 zaključak

- 10,10-12 poučavanje učenika:

10,10 pitanje
10,11 odgovor
10,12 proširenje odgovora

Iz strukture perikope Mk 10,1-12 vidimo kako se radnja odvija u obliku razgovora, prvi dio razgovora (10,2-9) odnosi se na Isusa i farizeje, a drugi dio (10,10-12) se odnosi na Isusa i učenike. U prvom dijelu razgovora vidimo da Isus na pitanje upućeno od farizeja (10,2) ne daje odmah odgovor već postavlja protupitanje (10,3) na koje zna kakav će odgovor dati farizeji. Sad slijedi prvo odgovor farizeja (10,4), iako su oni prvi postavili pitanje Isusu, što znači da bi on prvi trebao dati odgovor, no Isus odgovara tek nakon njihovog odgovora iznoseći argumente (10,5-9) koji pobijaju pozivanje farizeja na Mojsijev zakon. Taj Isusov argumentirajući odgovor podijeljen je na tri dijela, najprije Isus iznosi razlog i optužbu za Mojsijevu povlasticu, a to je okorjelost srca, slijedi argumentirano iznošenje Božje volje od početka stvaranja (10,6-8) i na kraju logičan zaključak (10,9). Drugi dio razgovora, između Isusa i učenika, ima uobičajeni tijek, nakon ispitivanja učenika (10,10) odmah slijedi odgovor (10,11-12) koji ponavlja već rečeno farizejima u drugoj formulaciji (10,11), te proširenje odgovora (10,12) koji izlazi izvan židovskog ambijenta i proširuje se na helenistički ambijent gdje pravo otpuštanja bračnog druga ima i žena, Isus odgovara da je napuštanje žene ili muža protivno Božjoj volji i ponovnim pokušajem braka ulazi se u grijeh preljuba.

5. SINOPTIČKA USPOREDBA

Kod Mateja perikopu o nerazrješivosti ženidbe nalazimo u 19,1-9. Ono što prethodi ovoj perikopi je prisposdoba o okrutnom dužniku (usp. 18,23-35), a ono što slijedi poslije perikope o nerazrješivosti ženidbe je Isusov govor o dragovoljnoj uzdržljivosti (usp. 19,10-12). Po kontekstu onog što prethodi i slijedi perikopi o nerazrješivosti ženidbe u Mateja ne odgovara perikopi kako je nalazimo kod Marka.

Kod Luke nemamo perikope o nerazrješivosti ženidbe, no valja spomenuti da Luka u kontekstu Isusovog puta u Jeruzalem spominje zabranu otpuštanja žene i upadanje u grijeh preljuba: "Tko god otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini preljub. I tko se god oženi otpuštenom, čini preljub." (Lk 16,18).

Mk 10,1 – 12

¹Krenuvši odande, dođe u judejski kraj i na onu stranu Jordana. I opet mnoštvo nagru k njemu, a on ih po svojem običaju ponovno poučavaše.

²A pristupe farizeji pa, da ga iskušaju, upitaše: "Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?" ³On im odgovori: "Što vam zapovjedi Mojsije?" ⁴Oni rekoše: "Mojsije je dopustio napisati otpusno pismo i - otpustiti." ⁵A Isus će im: "Zbog okorjelosti srca vašega napisava vam on tu zapovijed. ⁶Od početka stvorenja muško i žensko stvori ih. ⁷Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; ⁸i dvoje njih bit će jedno tijelo. Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. ⁹Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!"

¹⁰U kući su ga učenici ponovno o tome ispitivali. ¹¹I reče im: "Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub. ¹²I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub."

Mt 19,1-9

¹Kad Isus završi ove besjede, ode iz Galileje i dođe u judejski kraj s onu stranu Jordana. ²Za njim je išao silan svijet. Ondje ih izliječi.

³Pristupe mu tada farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: "Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?" ⁴On odgovori: "Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih ⁵i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? ⁶Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja."

⁷Kažu mu: "Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo i – otpustiti?" ⁸Odgovori im: "Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti žene, ali od početka ne bijaše tako. ⁹A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu – osim zbog bludništva – pa se oženi drugom, čini preljub."

Kad usporedimo tekst Markove perikope o nerazrješivosti ženidbe 10,1-12 i tekst Matejeve perikope 19,1-9 uvidamo određene razlike. Na samom početku kod postavljanja pitanja Isusu od strane farizeja Markov tekst glasi: "Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?" (Mk 10,2), a Matejev: "Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?" (Mt 19,3). Isusov odgovor koji je uslijedio na ovo pitanje kod Marka uvlači u raspravu Mojsija: "Što vam zapovjedi Mojsije?" (Mk 10,3), dok se Matej odmah poziva na Stvoriteljevu volju: "Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja." (Mt 19,4-6) i tu nalazi razlog za nerastavljivost ženidbe. Zanimljivo je da odgovor koji daju farizeji kod Marka: "Mojsije je dopustio *napisati otpusno pismo i - otpustiti.*" (Mk 10,4) odgovara pitanju koje farizeji postavljaju kod Mateja kao protupitanje: "Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo i - otpustiti?" (Mt 19,7). Kod Marka Isus, tek nakon što je farizejima ukazao da ono na što se oni pozivaju Mojsije je napisao zbog "okorjelosti" njihova srca (usp. Mk 10,5), započinje iznošenje razloga protiv rastave pozivajući se na početak stvaranja i jedinstvo muškarca i žene (usp. Mk 10,6-9). Kod Mateja Isus odbija argument farizeja te, kao i kod Marka, za razlog Mojsijeve iznimke iznosi "okorjelost" njihova srca uz napomenu da tako nije bilo od početka (usp. Mt 19,8). Markov tekst završava ponovnim poučavanjem učenika od strane Isusa (usp. Mk 10,10-12) i Markovim dodatkom o zabrani otpuštanja muža sa ženine strane (usp. Mk 10,12). Matejev tekst završava unošenjem iznimke u zabranu rastave dodatkom "osim zbog bludništva" (Mt 19,9).

6. MOTIVI

Riječ je o teološki nosivim pojmovima u izabranoj perikopi kao što su: učiti, farizej, Mojsije, učenik, zapovijed, otpusno pismo. Slijedi analiza svakog pojedinog motiva u tekstu Markovog evanđelja, uz iznimku motiva "otpusno pismo" čije se izvorno spominjanje i značenje nalazi u Ponovljenom zakonu 24,1-4.

6.1. Učiti - διδάσκω

Marko na samom početku Isusovog javnog djelovanja, nakon poziva prve četvorice učenika (usp. 1,16-19), stavlja pred nas sliku Isusa učitelja. U prvom dijelu Evanđelja (1,1-8,26) Isusovo učenje prate njegova moćna djela koja potvrđuju njegov božanski autoritet u naučavanju (usp. 1,22,27; 6,2). U drugom dijelu (8,27-16,8) Isusovo učenje dobiva za objekt naučavanja njegovu skorbu, smrt i uskrsnuće koje izlaže samo učenicima (usp. 8,31; 9,31). Između Isusovog učenja, njegovog djelovanja i sudbine koja ga očekuje postoji jedinstvo, tako da je Isus ujedno objekt i subjekt učenja. Za Marka je učenje specifičan način Isusovog djelovanja. Glagol učiti kod Marka susrećemo 16 puta od tog 15 puta se odnosi na Isusa, a samo jednom na učenike. Već od samog početka Marko ističe posebnu narav Isusovog učenja protiv židovskih učitelja (usp. 1,22; 12,38). Opisujući prvi Isusov nastup u sinagogi u Kafarnaumu donosi da je Isus učio "kao onaj koji ima vlast, a ne kao pismoznanci." (Mk 1,22).¹

Isus uči svugdje gdje se nalazi i u svim prilikama, svoje učenje ne ograničava samo na sinagogu (usp. Mk 1,21; 6,2) i Hram (usp. Mk 14,49) kao ondašnji židovski učitelji već ga proširuje na prostor svakodnevnog života. Tako Isus uči na Genezaretskom jezeru (usp. Mk 2,13; 4,1), po okolnim selima (usp. Mk 6,6), na samotnim mjestima (usp. Mk 6,32). Koliki odjek je imalo Isusovo naučavanje pokazuje veliki interes naroda, Marko opisuje silan svijet koji Isus poučava jer su bili kao ovce bez pastira (usp. Mk 6,34), također navodi veliko mnoštvo iz Judeje i s one strane Jordana (usp. Mk 10,1).²

Marko ništa ne iznosi što je to Isus učio u sinagogi (usp. 1,21; 6,2), već donosi opću oduševljenost slušateljstva njegovim naukom (usp. 1,27). Koliko je bila velika oduševljenost njegovim naukom pokazuje i mnoštvo (usp. 2,13; 4,1; 6,2; 6,34; 10,1) koje ga je slušalo. Određenu sliku o načinu Isusova naučavanja Marko donosi u 4. poglavlju izvještavajući da je narodu govorio u prisposodobama (usp. 4,2), no prisposodobe su kako narodu, tako i učenicima bile nerazumljive zato Isus nasamo učenicima tumači njihovo značenje (usp. 4,34). Ono što je Isus namijenio

¹ Usp. Hans-Friedrich WEIß, *διδάσκω*, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, I., Stuttgart – Berlin – Köln, 1992., 765-767.

² Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, Zagreb, 1997., 26-27.

samo učenicima je najava njegove muke, smrti i uskrsnuća (usp. 8,31; 9,31), ali koju učenici tada još potpuno ne razumiju (usp. 9,32) jer su njihova očekivanja bila osjenjena slikom židovskog Mesije. Iako Marko donosi samo tri prisposode koje govore o Kraljevstvu nebeskom, dodaje da ih je Isus učio mnogočemu u prisposodobama (usp. 4,2; 6,34) čime želi reći da predmet učenja nije bio samo čudoredne naravi već je najvjerojatnije zadirao u sve sfere onodobnog života, u sve ono što bi narod moglo odvesti s Božjeg puta.³ Važna odrednica Isusova učenja je bila stalnost poučavanja: »po svojem običaju ponovno poučavaše« (usp. 10,1), jasno dolazi do izražaja Markova nakana da prikaže učenje kao osnovnu Isusovu djelatnost,⁴ a također i veliku potrebu i interes za naučavanjem. Koliko je bila velika potreba i interes za naučavanjem pokazuje Isusovo poslanje Dvanaestorice da i oni, nakon što su prethodno bili poučeni od Isusa, poučavaju (usp. 6,7-13). Uz nalog poučavanja Isus na dvanesticu prenosi svoj božanski autoritet, tj. Isusov nauk koji su prenosili pratila su čudesna djela (usp. 6,13). Isus najprije svojim primjerom, a zatim i poslanjem Dvanaestorice daje učenicima do znanja da i oni moraju tako činiti.

Karakteristično je za Isusa da je uvijek označen kao učitelj, bilo da je riječ o njegovom nauku ili njegovu učenju. Isusovo učenje ne završava razumskim prihvaćanjem sa strane učenika, već ono traži od učenika angažman u nasljedovanju, a to znači slijediti njegov put, zato Isus na samom početku poziva učenike: "Hajdete za mnom" (1,17). Kako izgleda put nasljedovanja Isus pojašnjava učenicima kada im kaže: "Hoće li tko za mnom, neka zaniječe samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom" (8,34), dajući im tako do znanja da se pravo nasljedovanje sastoji u nošenju križa, a što za učenike nije nimalo lagan i jednostavan put, već zahtijevan i dugotrajan proces neprestanog mijenjanja i postepenog razumijevanja i prihvaćanja Isusove poruke.⁵

³ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 28-30.

⁴ Usp. Hans-Friedrich WEIß, *διδάσκω*, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, 766.

⁵ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novog zavjeta*, Zagreb, 1999., 136.

6.2. Učenik - μαθητής

Imenicu učenik u Markovom evanđelju prvi puta susrećemo u 2,15-16 kad Isus zajedno s učenicima, u kući Levija Alfejeva, zajedno blaguje s carinicima i grešnicima što je za pismoznance bilo nepojmljivo i izazvalo s njihove strane kritiku. Ovom zajedništvu Isusa i učenika prethodio je poziv učenika od strane Isusa (usp. 1,16-20), iako se izričito ne spominju učenici već evanđelist nabraja imena iz konteksta Evanđelja vidi se da je riječ o učenicima. Također, iz kasnijeg ustanovljenja Dvanestorice (usp. 3,13-19) i njihovog poslanja (usp. 6,7-13,30) očito je da je riječ o odabranoj Dvanaestorici koja pripadaju krugu učenika. Kod odabiranja Dvanestorice saznajemo razlog Isusovog okupljanja učenika, a to je da budu s njime, da propovijedaju i izgone đavle (usp. 3,14-15), da bi im Isus kasnije izvršenje tog poslanje stvarno povjerio (usp. 6,7-13,30).⁶

U Isusovo vrijeme bilo je posve uobičajeno da netko oko sebe okuplja učenike, prvenstveno to su bili židovski rabini, ali ne samo oni i Ivan Krstitelj okupljao je oko sebe učenike (usp. 2,18; 6,29). Karakteristično za učenike bilo je da su oni sami sebi birali učitelja, no, za razliku od židovskih rabina Isus sam poziva svoje učenike na način kako su to činili starozavjetni proroci (usp. 1 Kr 19,21). Isus je onaj koji preuzima inicijativu, za nasljedovanje presudna nije odluka učenika već volja Isusova koji poziva svojom riječju: "Hajdete za mnom" (1,17). Isus odmah u samom pozivu učenicima daje i svrhu poziva: "učinit ću vas ribarima ljudi!" (1,17). Isusova blizina i razumijevanje čovjeka uočava se već u formulaciji rečenice kojom Isus poziva. Njegov poziv uključuje u sebi zvanje kojim se oni bave i koje najbolje poznaju da bi tako lakše razumjeli ono što se od njih očekuje. Oni od sad neće više biti obični ribari već u jednom novom području "ribari ljudi". Isus svoju djelatnost naviještanja kraljevstva Božjega proširuje na svoje učenike, oni sad umjesto da u mreže love ribe trebaju loviti ljude u kraljevstvo Božje.⁷ Isusovi učenici za razliku od rabinskih učenika više ne mijenjaju učitelja i s Isusom ostvaruju neopozivu povezanost tako da od

⁶ Usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, Zagreb, 2004., 88.; usp. Poul NEPPER-CHRISTENSEN, *μαθητής*, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, II., Stuttgart - Berlin - Köln, 1992., 920.

⁷ Usp. Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, Zagreb, 2009., 140-141.; Usp. *Isti, Prvi kršćani*, Zagreb, 2003., 153-154.

sada slijede samo Isusa. Nasljedovanje znači hod za Isusom, biti zajedno s njim na putu, biti navezan na Isusa. Učenici se ne odvajaju od Isusa i zbog svoje navezanosti nikad ne postaju samostalni, pa i kad druge poučavaju ne žele ih pridobiti za sebe već za Isusa.⁸

Već na samom početku svog djelovanja Isus zajedno sa svojim učenicima nailazi na osporavanje i kritiziranje (usp. 2,14-28) od strane pismoznanaca i farizeja. Prvi prigovor upućen je protiv zajedničkog blagovanja s carinicima i grešnicima (usp. 2,15), slijedi prigovor zašto Isusovi učenici ne poste dok to čine Ivanovi učenici i farizeji (usp. 2,18-20), nakon toga slijedi prekršaj zapovijedi glede subote kad učenici trgaju klasje (usp. 2,23), još jedna kritika uslijedila je kad su učenici jeli kruh neopranim rukama što se izravno protivilo predaji starih da se ništa ne uzima nečistim rukama (usp. 7,2-5). U svim tim slučajevima napada, od strane pismoznanaca i farizeja, Isus se stavlja u zaštitničku ulogu, te brani učenike opravdavajući njihove postupke tako da svaki čin zasebno tumači, iako neke ne razumiju ni sami učenici (usp. 7,18).⁹ Kao što Isus stupa u zaštitu učenika, kad oni ne nalaze načina za obranu, tako također učenici kad Isus od njih zatraži pomoć uslijed silnog mnoštva koje je nagrnulo k njemu slušaju Isusa i pripremaju mu lađu (usp. 3,9; 4,1.36; 6,32) štiteći ga tako od mnoštva (3,8-9; 4,1). Učenici, također, pružaju pomoć Isusu kad treba u pustom kraju nahraniti silno mnoštvo (usp. 6,41).

Unatoč blizini Isusa i njegovu poučavanju učenici pokazuju određeno neshvaćanje. Neshvaćanje najprije susrećemo kad Isus mnoštvu govori u prisposodobama (usp. 4,13; 7,18), najprije slijedi Isusov ukor: "Tako? Ni vi ne razumijete?" (7,18), iza čega odmah slijedi privatno tumačenje učenicima kojim se stječe dojam da je nesporazum riješen.¹⁰ Za vrijeme oluje kad su valovi već skoro napunili lađu (usp. 4,37-41), a učenike je već obuzeo strah Isus ih kori zbog njihove vjere i kukavičluka: "Što ste bojažljivi? Kako nemate vjere?" (4,40). Neshvaćanje učenici pokazuju kad Isus prije nego nahrani mnoštvo kruhom traži od učenika da oni to učine (usp. 6,37; 8,4). Što su učenici više vremena s Isusom izgleda kao da njihovo neshvaćanje još više

⁸ Usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, 95.

⁹ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 38-40.

¹⁰ Usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, 90.

raste tako Marko uz perikopu Isusovog hoda po moru (usp. 6,47-52) dodaje opasku: “još ne shvatiše ono o kruhovima, nego im srce bijaše stvrđnuto.” (6,52). Govor o otvrdnuću srca Isus još pojačava njihovom sljepoćom i gluhoćom: “Zamijetio to Isus pa im reče: ‘Zašto ste zamišljeni što kruha nemate? Zar još ne shvaćate i ne razumijete? Zar vam je srce stvrđnuto? Oči imate, a ne vidite; uši imate, a ne čujete?’” (8,17-18).¹¹ Neshvaćanje se nadalje očituje kad im Isus naviješta svoju sudbinu: “Sin Čovječji predaje se u ruke ljudima. Ubit će ga, ali će on, ubijen, nakon tri dana ustati.’ No oni ne razumješe te besjede, a bojahu ga se pitati.” (9,31-32). Svoje neshvaćanje učenici pokazuju kad na putu za Jeruzalem međusobno raspravljaju tko je među njima najveći (usp. 9,33-35). Kad Isusu donose djecu da ga dotaknu, učenici im brane ne shvaćajući učenje o kraljevstvu Božjem (usp. 10,13-16).¹²

Neshvaćanje učenika uvjetovala je u određenoj mjeri i zapovijed o šutnji, tzv. “mesijanska tajna”.¹³ Učenici su na putu za Jeruzalem trebali shvatiti i prihvatiti Isusov put na križ, no oni to ne razumiju i tome se opiru (usp. 8,31-33; 9,32). Navještaj svoje muke, smrti i uskrsnuća (usp. 8,31; 9,31; 10,33-34) Isus isključivo iznosi pred učenicima, od toga jedanput Marko ističe da je to bilo u krugu Dvanestorice (usp. 10,32), jer samo ispravno razumijevanje uvjet je ispravnog nasljedovanja. Nakon svakog navještaja muke učenici i dalje ne shvaćaju ili krivo razumiju Isusove riječi, tako da je njihova reakcija ili suprotstavljanje (usp. 8,32-33) ili ponašanje koje je u suprotnosti s Isusovim navještajem (usp. 9,33-34; 10,35-41) na što Isus reagira dodatnim poučavanjem o ispravnom nasljedovanju.¹⁴ Razlog nesposobnosti da shvate Isusovu poruku o nasljedovanju bio je u njihovom pogrešnom shvaćanju da će umjesto u Isusovoj patnji i smrti imati udjela u Isusovoj slavi i moći.

Učenici se u opisu Isusove muke (14,1-16,8) izričito spominju na početku scene u Getsemanskom vrtu (usp. 14,32) i

¹¹ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novog zavjeta*, 136.

¹² Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 72-73.

¹³ Isus svojim javnim djelovanjem, čudima i u priznanjima očituje da je on Mesija, Sin Božji, no to treba ostati sakriveno do njegovog uskrsnuća jer je Isusa “bilo moguće naviještati tek u uskrsnoj perspektivi, jer on nije naviještao sebe, nego kraljevstvo Božje. Njega je uopće bilo moguće potpuno shvatiti tek obuhvaćanjem njegova križa i uskrsnuća. Zato je trebalo šutjeti dok Sin Čovječji ne uskrsne od mrtvih.” Joachim GNILKA, *Teologija Novog zavjeta*, 127-128.

¹⁴ Usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, 93.

na kraju kad ih Uskrsli poziva (usp. 16,7). Ovaj prekid upotrebe riječi “učenik” u 14,32 označava također prekid zajedništva između Isusa i učenika uslijed njihova bijega i zataje, time ujedno dolazi i do prekida nasljedovanja. No, unatoč njihovom bijegu i zatajenju koje im je Isus prorekao (usp. 14,27), sada Uskrsli ponovno uspostavlja narušeno zajedništvo, prelazeći preko njihove nevjernosti, kada im preko anđela (usp. 16,7) potvrđuje ispunjenje obećanja danog u 14,28: “... ići ću pred vama u Galileju”. Isus je taj koji ponovno, kao i na početku, preuzima inicijativu i poziva u zajedništvo, on ne poziva nove učenike već obnavlja zajedništvo koje je bilo narušeno nevjerom dajući tako do znanja da je nasljedovanje dar koji dolazi odozgor, a sama odluka o nasljedovanju prepuštena je isključivo učeniku.¹⁵

Još jedan važan zahtjev za nasljedovanje koji Isus stavlja pred učenike je vjera. Zbog važnosti Isus stavlja jak naglasak na vjeru pa tako možemo čuti: “vjera te tvoja spasila!” (5,34; 10,52); “Ne boj se! Samo vjeruj!” (5,36). Koliko je vjera važna za istinsko nasljedovanje osobito dolazi do izražaja u ozdravljenju slijepca Bartimeja (usp. 10,52) koji vjerom zadobiva vid, tako će se i učenicima samo u vjeri otvoriti oči za ispravno shvaćanje nasljedovanja.¹⁶ Samo u istinskoj vjeri moguće je činiti izvanredne stvari, što osobito dolazi do izražaja u proklinjanju neplodne smokve (usp. 11,14), koja u sebi uključuje usmjerenost na Boga: “Imajte vjeru Božju.” (11,22), pa je takvom vjerom moguće i brda premještati (usp. 11,23), a molitva izrečena takvom vjerom zadobit će obećano uslišanje (usp. 11,24). Samo vjera otvorena za Božju volju i oslanjanje na Isusovu riječ otvara učeniku put ispravnog nasljedovanja.¹⁷

6.3. Farizej - Φαρισαίος

Farizeji kao židovska religiozno-politička sljedba u samom svom nazivu koji dolazi od hebrejske riječi “perušim”, a znači odijeljeni, govori o njihovoj odijeljenosti kako u religioznom tako i u političkom smislu. Njihova odijeljenost odmah dolazi do izražaja u prvom spominjanju u Markovom evanđelju kad prigovaraju Isusu da blaguje s carinicima i grješnicima (usp.

¹⁵ Usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, 122-123.

¹⁶ Usp. *Isto*, 105.

¹⁷ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novog zavjeta*, 137-138.

2,16). Farizeji su izbjegavali dodir sa svima koji nisu poznavali i vršili propise Zakona, a u tu skupinu su spadali svi neuki i grješni. Grješnicima su smatrani uz kršitelje Zakona i oni koji su imali grješna zanimanja kao bludnice i carinici. Carinici su spadali u tu skupinu zbog izrabljivanja stanovništva jer su im naplaćivali daleko viši porez od onog koji su trebali platiti državi i to su smatrali kao normalnim obavljanjem službe. Kako su farizeji živjeli u uvjerenju da je grješnost i nečistoća prenosiva, te tako grijeh zahvaća i druge koji se nalaze u blizini grješnika, oni se odjeljuju od njih. Njima je bilo nezamislivo da pobožni Židov sjedi s grješnicima i blaguje s njima, nego se trebao prema njihovom primjeru odijeli od njih, a što je po njihovom trebao učiniti i Isus. Svoj postupak sjedenja s grješnicima Isus opravdava svojim poslanjem: "Ne treba zdravima liječnika, nego bolesnima! Ne dođoh zvati pravednike, nego grješnike." (2,17). Isus nije došao da se odijeli od grješnika i carinika te ih prepusti zloj sudbini, već da ih oslobodi od ropstva grijeha i daruje im slobodu djece Božje.¹⁸

U svojoj religioznoj praksi farizeji su, uz Zakonom propisani post jednom godišnje, prakticirali dva puta tjedno dobrovoljni post.¹⁹ Zbog svoje prakse farizeji napadaju Isusa zašto njegovi učenici ne poste kao oni (usp. 2,18). Farizeji uslijed svoje revnosti u izvanjskom vršenju Zakona i uredbi u Isusu ne prepoznaju Mesiju i Spasitelja, pa tako ne razumiju da je s Isusom došlo vrijeme spasenja i radosti u koje se ne nikako ne uklapa post, ali i on će imati svoje vrijeme: "Mogu li svatovi postiti dok je zaručnik s njima? Dokle god imaju zaručnika sa sobom, ne mogu postiti. Doći će već dani kad će im se ugrabiti zaručnik i tada će postiti u onaj dan!" (2,19-20). Isus u govoru kako će im se zaručnik ugrabiti usmjerava svoj pogled prema smrti i vrijeme nakon smrti kad će post imati ponovno svoje mjesto i svrhu.²⁰

Farizeji su smatrali da se jamstvo pobožnog i uzornog življenja nalazi u poznavanju i izvršavanju Zakona, a što podrazumijeva i opsluživanje subote, vršenje propisa glede obredne čistoće i davanje desetine.²¹ Samo izvanjskim izvršavanjem Zakona

¹⁸ Usp. Anto POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme*, Zagreb, 2007., 278-279.

¹⁹ Usp. *Isto*, 227-228.

²⁰ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 38-39.

²¹ Usp. Anto POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme*, 281.

farizeji su izgubili osjećaj za duh Zakona i smisao zapovijedi zato Isusu predbacuju da njegovi učenici čine ono što je subotom zabranjeno (usp. 2,24). Isusovo opravdanje i obrana glase: "Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Tako, Sin Čovječji gospodar je subote!" (2,27-28), dajući farizejima do znanja da je subota kao dan Gospodnji usmjerena na čovjekovo spasenje. Isus svojim obrazloženjem da je subota radi čovjeka želi istaknuti da duh subotnjeg propisa, kao i svakog drugog propisa Zakona, ima za cilj da čovjeka privede u zajedništvo života s Bogom. Farizeji prate Isusa ne bi li ga ponovno uhvatili da krši zapovijedi, u smislu kako ih oni tumače. Kad Isus ozdravlja u subotu čovjeka usahle ruke (usp. 3,1-5) pred farizeje stavlja pitanje: "Je li subotom dopušteno činiti dobro ili činiti zlo, život spasiti ili pogubiti?" (3,4), ne bi li shvatili da uskratiti dobro znači činiti zlo i da uskratiti čovjeku ozdravljenje, pa makar to bila i subota, bilo bi protiv čovjekova spasenja. No, farizeji ni tada nisu razumjeli kuda Isus smjera svojim objašnjenjem zato, nakon što Isus u subotu ozdravlja, odlučuju da ga uz pomoć herodovaca ubiju (usp. 3,6).²²

Isus je svojim načinom života i djelima koja su pratila njegovo propovijedanje privukao interes velikog mnoštva, ali i interes i zabrinutost farizeja koji prate sve što čini on i njegovi učenici (usp. 7,1). Čim bi farizeji uočili neki propust učenika koji je Zakonom ili predajom bio propisan, odmah bi uslijedilo provokativno pitanje upućeno Isusu (usp. 7,5). Kad su farizeji vidjeli da neki Isusovi učenici jedu neopranih ruku (usp. 7,2) bio je to dovoljan razlog da odmah verbalno napadnu Isusa (usp. 7,5) jer su oni veliku pažnju posvećivali obrednoj čistoći. Razlog obveznog pranja ruku prije jela za farizeje nije bio samo higijenske naravi već i obredno religiozne da bi mogli podići čiste ruke u molitvi.²³ Iako se propis o pranju ruku nije nalazio u samom Zakonu, za farizeje jednaku važnost imao je i "usmeni Zakon" ili "predaja starih" i pridavali mu vjerodostojnost objave Božje volje i normu vjere.²⁴ Isusov odgovor bila je optužba farizeja da su licemjeri jer svojim tumačenjem i izvršavanjem Zakona iskrivljuju Božju zapovijed (usp. 7,6-8), "o kojima prorok Izaija kaže, da Boga časte samo usnama, dok im je srce daleko od Boga,

²² Usp. Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 187-188.

²³ Usp. Anto POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme*, 276.

²⁴ Usp. *Isto*, 281.

i da Božje zapovijedi nadomještaju svojom vlastitom predajom (Mk 7,6-7; usp. Iz 29,13).²⁵ Zatim Isus najprije iznosi mnoštvu tumačenje što to čovjeka onečišćuje: ne ono što ulazi u čovjeka već ono što iz njega izlazi (usp. 7,15). Nakon toga tumačenja Isus još jednom nasamo tumači učenicima (usp. 7,17-23) i daje im jasno do znanja da je mislio na moralno ponašanje koje se odnosi na misli i strasti, a koje izlaze iz čovječjeg srca (usp. 7,21-23).²⁶

Unatoč Isusovom djelovanju po kojem su se događala mnoga čudesa, farizeji i dalje ne vjeruju, njihovo srce toliko je otvrdnulo da ne može prepoznati i prihvatiti istinu o Sinu Čovječjem. Nakon što je nahranio četiri tisuće ljudi farizeji još traže znak s neba, ne bi li tako dobili potvrdu koja bi ih uvjerila u Isusovo božansko poslanje (usp. 8,11). Isus im odbija dati bilo kakav znak (usp. 8,12) jer takav nevjernički naraštaj ne bi ni nakon takvog znaka povjerovao. Nakon ove rasprave s farizejima Isus odlazi na drugu obalu i opominje učenike da se čuvaju “kvasca farizejskog i kvasca Herodova” (8,15), želeći im tako dati do znanja da se čuvaju nevjere koja dovodi do odbacivanja i stvaranja neprijateljstva prema Isusu.²⁷

Farizeji i dalje nastavljaju svoje pokušaje ne bi li uhvatili Isusa u suprotnosti s propisima Zakona, tako pred njega stavljaju pitanje: “Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?” (10,2), na što Isus iznosi svoj nauk o ženidbi (usp. 10,3-12). Za farizeje je ovo bila prilika da Isusov nauk dovedu u suprotnost sa Zakonom jer su se oni u svom naučavanju držali Pnz 24,1-4²⁸ koji je dozvoljavao da muž ženi napiše otpusno pismo ako “na njoj otkrije što ružno”. Isus se ne zaustavlja na onom što im je Mojsije dao zbog okorjelosti njihova srca (usp. 10,3-4). Isus ide dalje od farizeja, sve do samog početka, i odgovor daje na

²⁵ Isto, 269.

²⁶ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 40.

²⁷ Usp. Isto, 40., bilj. 31.

²⁸ Pnz 24,1-4: “Kada tko uzme ženu i s njome postupi kao muž, a potom na njoj otkrije što ružno te ona više ne nalazi milosti u njegovim očima i on joj napiše otpusno pismo, uruči joj ga i potjera je iz svoje kuće, a ona izade iz njegove kuće, ode i pođe za drugoga pa omrzne i tome drugomu te joj i on napiše otpusno pismo, uruči joj ga i otjera je iz svoje kuće - ili pak umre taj koji ju je drugi uzeo - tada je, pošto se tako oskvrnula, ne može opet uzeti za ženu onaj prvi muž koji je bijaše otpustio. Bilo bi to odvratno pred Jahvom; ne smiješ uvaljivati u grijeh zemlju koju ti Jahve, Bog tvoj, daje u baštinu.”

temelju Post 1,27²⁹; 2,24,³⁰ naglašavajući ženidbeno jedinstvo koje je bilo prisutno od samog početka stvaranja svijeta, iz čega proizlazi zabrana raskida ženidbene veze, a u pokušaju ponovne ženidbe nakon razvoda takva ženidba ne bi označavala ženidbeni vez već preljub.³¹

Zadnje spominjanje farizeja u Markovom evanđelju nalazimo za vrijeme Isusovog boravka u Jeruzalemu gdje ga farizeji zajedno s herodovcima pokušavaju uhvatiti u riječi (usp. 12,13) postavljajući mu pitanje o plaćanju poreza caru (usp. 12,14). Isus je odmah vidio njihovo licemjerje i kuda smjera njihovo pitanje zato ih najprije pita: "Što me iskušavate?" (12,15) znajući da ga pokušavaju uhvatiti u zamku. Isus im je odgovorio na način na koji nisu očekivali (usp. 12,16-17), uz to što im je rekao da daju caru carevo dodao je ono bitno, dajte Bogu Božje (usp.12,17), pokazujući im da su zaboravili da Bog nikad ne prestaje biti Bog, i da njemu treba dati što mu pripada. Odbijajući dati Bogu Božje farizeji su odbili i Njegovog Sina, unatoč divljenju koje su iskazali kad su čuli njegov odgovor (usp. 12,17).³²

6.4. Mojsije – Μωϋσῆς

Starozavjetni prorok kome je Bog objavio svoje ime (usp. Izl 3,14), po njemu je izbavio svoj narod, s njime je sklopio Savez na Sinaju (usp. Izl 24,8) i dao mu Zakon (usp. Izl 24,3; 34,27), zato se njegovo ime često spominje u Novom zavjetu kada je riječ o Zakonu.³³ U židovskoj tradiciji Mojsije zauzima prvo mjesto i njegova osoba je povezana s iščekivanim Mesijom. U Markovom evanđelju Mojsije se spominje osam puta, od toga sedam susrećemo ga u ulozi zakonodavca (usp. 1,44; 7,10; 9,4-5; 10,3-4; 12,19) i jednom u kontekstu govora o uskrsnuću (usp. 12,26).

²⁹ Pnz 1,27: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih."

³⁰ Pnz 2,24: "Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo."

³¹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008., 139.

³² Usp. Stefan ULRICH, *Gekommen - um zu dienen*, u: <http://www.bibelkommentare.de/pdf/366.pdf> (13. XII. 2010.).

³³ Usp. *Mojsije*, u: X. LEON – DUFOURE, *Rječnik Biblijske Teologije*, Zagreb, 1993., 578-582.

Već na samom početku Markova evanđelja u perikopi o ozdravljenju gubavca (usp. 1,40-45) nailazimo na Isusov nalog gubavcu: "Pazi, nikomu ništa ne kazuj, nego idi, pokaži se svećeniku i prinesi za svoje očišćenje što propisa Mojsije, njima za svjedočanstvo." (1,44). Mojsije je uzet kao autoritet Zakona koji posreduje Božju Riječ čovjeku, pa i kada je riječ o kultnom propisu.³⁴ Vidimo kako Isus nije samo rekao da se pokaže svećenicima i prinese žrtvu, jer bi to jednom Židovu bilo sasvim dovoljno da razumije na što se to odnosi, već dodaje: "što propisa Mojsije" da bi pokazao kako mu je važno opsluživanje Zakona.

316

Isus u raspravama s farizejima i pismoznancima pokazuje kako su njihov način opsluživanja Zakona i onaj koji zahtijeva Božja zapovijed dvije suprotnosti (usp. 7,5-13). Isus se suprotstavlja takvom načinu mišljenja i u svom obraćanju farizejima i pismoznancima pred njih stavlja kao autoritet Zakona Mojsija: "Mojsije doista reče: Poštuj oca svoga i majku svoju. I: Tko prokune oca ili majku, smrću neka se kazni." (7,10). Na takav način Isus im pokazuje da ono na što se oni pozivaju, u ovom slučaju korban zavjet (usp. 7,11-13), u suprotnosti je sa Zakonom i Božjom voljom, njihova je osobna predaja koja nema nikakva utemeljenja u Zakonu.³⁵

U perikopi o Isusovom preobraženju (9,2-9) susrećemo Mojsija ponovno kao predstavnika Zakona. Zanimljivo je da se događaj preobraženja događa na brdu, ako se vratimo natrag u povijest Mojsijevog života uočavamo kako je Mojsije na brdu sklopio Savez i dobio Zakon (usp. Izl 24,1-17). Uz Mojsija, na prvom mjestu spominje se prorok Ilija (usp. Mk 9,4), tako njih dvojica ukazuju na sklapanje Novog saveza u osobi Isusa Krista.³⁶

Kad farizeji stavljaju pred Isusa pitanje o rastavi on se ponovno poziva na Mojsija (usp. 10,3) kao autoritet zakonodavstva. No, ovdje se i farizeji pozivaju na Mojsija (usp. 10,4) želeći tako opravdati svoj način ophođenja sa Zakonom, ali im Isus jasno daje do znanja kako im je Mojsije napisao tu zapovijed

³⁴ Usp. Gottfried FITZER, *Μωϋσῆς*, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, II., Stuttgart – Berlin – Köln, 1992., 1110.

³⁵ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, 40.

³⁶ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Isusovo preobraženje (Mk 9,2-9)*, u: *Obnovljeni život*, 52 (1997.) 2, 128.

zbog okorjelosti njihova srca, dok izvorna Božja zapovijed glasi drugačije (usp. 10,6-9).

U prepirci Isusa i saduceja oko uskrsnuća (usp. 12,18-27), u koje saduceji ne vjeruju, susrećemo dva spominjanja Mojsija (12,19.26). Prvo spominjanje Mojsija je u ulozi isticanja njegovog zakonodavnog autoriteta, a na što se pozivaju saduceji želeći tako osporiti mogućnost uskrsnuća jer bi ženidba s bratovom ženom dok je on živ bila protivna Zakonu i u tom slučaju u onostranosti uskrsnuća imala bi je sedmorica. Isus im odmah daje do znanja kako su u zabludi i kako je veliko njihovo nepoznavanje Pisama, pozivajući se ponovno na Mojsija, ali sada kao svjedoka uskrsnuća kojemu se Bog objavljuje kao Bog živih, pokazujući kako se uskrsnuće ne temelji samo na Mojsijevom zakonu već na Bogu i njegovoj objavi.³⁷

6.5. Zapovijed – ἐντολή

U Markovom evanđelju imenicu zapovijed nalazimo šest puta (7,8.9; 10,5; 10,19.28.31). Tri puta Marko je koristi da pokaže kako farizeji i pismoznanci ne poznaju srž zapovijedi Božjih te ih zato dokidaju i iskrivljuju (usp. 7,8.9; 10,5), a tri puta koristi za usmjeravanje na važnost i pravilnost izvršavanja zapovijedi (usp. 10,19.28.31). Tako se zapovijed kod Marka isključivo odnosi na zapovijedi Tore, zapovijed je Božja riječ (usp. 7,13) i kao takva uvjet je za život vječni (usp. 10,17-19). Najvažnija karakteristika zapovijedi je ljubav, zato Isus sažimlje dvije zapovijedi ljubavi u jednu: ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu (usp. 12,29-31) dajući do znanja da nema većih zapovijedi od te dvije.³⁸

Isus u raspravi s farizejima i pismoznancima o predaji starih (usp. 7,1-13) jasno daje do znanja da je njihova vjera samo vanjsko ispunjavanje zapovijedi što ih čini licemjerima (usp. 7,6), takva vjera je uzaludna (usp. 7,7) i na takav način zapostavili su zapovijed Božju (usp. 7,9.13). Na napad farizeja i pismoznanca Isus odgovara Božjom riječju ukazujući tako na njihovu nutarnju mlakost i udaljenost od Boga (usp. 7,6), posebno ističući njihova dva velika propusta u izvršavanju Božjih zapovijedi: napuštanje

³⁷ Usp. Anto POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme*, 260-261.

³⁸ Usp. Meinrad LIMBECK, *ἐντολή*, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, I., Stuttgart – Berlin – Köln, 1992., 1123.

Božjih zapovijedi (usp. 7,8.9) i zapostavljanje Božje riječi (usp. 7,13). Isus ne napada predaju starih, tj. tradiciju kao takvu jer ona može biti korisna i dobra, ali problem nastaje ako se tradicija stavlja ispred Božje riječi i riječ se tumači u odnosu na tradiciju. Ispravna predaja je ona koja se temelji na Božjoj riječi, koja ne dokida zapovijed Božju već ju nadopunja, omogućava lakše provođenje u život i u prvi plan stavlja ljudski život. Nažalost farizeji i pismoznanci su zapovijedi Božje tumačili ne u odnosu na Božju riječ već u odnosu na ljudsku slabost, pa tako donose koban zavjet da bi se lišili obveze spram roditelja (usp. 7,10-13), a ne vide izravno kršenje četvrte Božje zapovijedi. Pa i sam je Mojsije zbog okorjelosti ljudskog srca dopustio otpustiti ženu (usp. 10,4-5), a izravno je u suprotnosti s Božjom riječju. Zato Isus koristi sve ovakve napade farizeja i pismoznanca da im pokaže kako je njihov nauk daleko od Božjih zapovijedi i Božje riječi. Isus ne govori protiv Zakona i zapovijedi već ih okreće prema čovjeku i stavlja njemu u službu, ukazujući na izokrenute vrijednosne kriterije postavlja nove, koji svoje iskonske temelje imaju u samom stvaranju.³⁹

U prispodobi o bogatom mladiću (10,17-31) Isus ističe važnost vršenja zapovijedi Božjih kao uvjet vječnog života. Ovdje Isus uz naglasak na vršenju zapovijedi dodaje uvjet nasljedovanja. Isus je u svome životu ispunio Zakon vršeći volju Božju, zato se vršenje zapovijedi ostvaruje u nasljedovanju Isusa, jer se u njemu očitovala Božja volja. Onaj koji želi zadobiti život vječni mora se vezati uz Isusa, jer se u njemu ostvaruje kraljevstvo Božje, a način vezanja koji Isus nudi je nasljedovanje.⁴⁰

U svom tumačenju važnosti zapovijedi na upit jednog pismoznanca: "Koja je zapovijed prva od sviju?" (12,28) Isus daje dvostruki odgovor, tj. u jednu zapovijed spaja dvije (usp. 12,29-31). Ovdje ljubav kao kriterij svih zapovijedi posebno dolazi do izražaja jer Isus na prvo mjesto stavlja zapovijed ljubavi prema Bogu i zapovijed ljubavi prema čovjeku. Iako su ove dvije zapovijedi i prije postojale (usp. Pnz 6,4-9; Lev 19,13-18), i za Židove bile najvažnije, nisu bile međusobno povezane. Isus u svom odgovoru (usp. Mk 12,29-31) na prvo mjesto stavlja židovsku zapovijed ljubavi prema Bogu, koja je u Židova

³⁹ Usp. Stefan ULRICH, *Gekommen - um zu dienen*, u: <http://www.bibelkommentare.de/pdf/366.pdf> (13. XII. 2010.).

⁴⁰ Usp. Ivan DUGANĐIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom*, Zagreb, 2007., 108-109.

zauzimala prvo mjesto, ali odmah, bez ikakvog pitanja, nastavlja dalje dodajući zapovijed prema bližnjemu, koja se nalazila u drugom kontekstu, i tako te dvije zapovijedi izjednačuje.⁴¹ Iz tog proizlazi da “ako je ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu glavna zapovijed, to znači da se svako djelovanje treba mjeriti prema njima. Što je protiv ljubavi, protiv Boga je.”⁴² Što onda znači »da se Božja ljubav mora pokazivati i posvjedočiti u ljubavi prema bližnjemu. A obratno znači i to, da prema kršćanskom razumijevanju ljubav prema bližnjemu proizlazi iz ljubavi prema Bogu, da je korijen ljubavi prema bližnjemu u ljubavi prema Bogu, da je to zapravo darovana ljubav.”⁴³

6.6. *Otpusno pismo* – βιβλίον ἀποστασίου

Pojam “otpusno pismo” je u Markovom evanđelju *hapax legomenon*, susrećemo ga samo jednom (10,4), dok u cijelom Novom zavjetu pojavljuje se još dva puta kod Mateja (5,31; 19,7). Izvorno pojam “otpusno pismo”⁴⁴ i njegovo značenje nalazimo u Ponovljenom zakonu 24,1-4,⁴⁵ a ujedno su to i jedina mjesta (24,1.3) u Starom zavjetu gdje se taj pojam spominje.

Da bismo mogli razumjeti pojam otpusnog pisma moramo najprije vidjeti što je za Židove predstavljala ženidba i kakve su uloge i prava u braku imali muškarac i žena.

Kao i kod drugih naroda ženidba u vrijeme patrijarha prije Mojsija pripadala je običajnom pravu i njen prvi oblik bio je patrijarhalni. Potreba ženidbe proizlazila je iz potrebe očuvanja obiteljske zajednice koja je okupljala do četiri generacije. Žena je u takvoj ženidbi, a onda i u zajednici imala ulogu rađanja potomstva, njezina vrijednost cijenila se u odnosu na njezinu plodnost, jer se bilo najvažnije ostvariti potomstvo u muškoj lozi. Takvo običajno pravo poslužilo je kao temelj Mojsijevog pisanog zakona koji je i dalje zadržao patrijarhalnu strukturu ženidbe. Kad bi muškarac htio uzeti neku djevojku za ženu morao je za nju platiti određeni iznos (usp. Izl 22,16), tim činom bile bi obavljene zaruke i ženidba bi bila pravno utemeljena, te

⁴¹ Usp. *Isto*, 110.

⁴² Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 207.

⁴³ Joachim GNILKA, *Prvi kršćani*, 265.

⁴⁴ heb. *ttyrK rps*

⁴⁵ Vidi bilješku 30.

bi se nakon nekog vremena zaručnica preselila u zaručnikovu kuću. Samim činom kupovanja žene od strane muškarca ona je postala njegov posjed.⁴⁶ Koliko je žena vrijedila i što je predstavljala za muža najbolje nam govori židovska jutarnja molitva u kojoj muškarac zahvaljuje Bogu što ga nije stvorio kao poganina, kao roba i kao ženu, iz tog je vidljivo da se žena nalazi uz poganina i roba koji nisu imali nikakva prava.⁴⁷ Već kao djevojčice bile su zapostavljene tako da za razliku od dječaka nisu mogle učiti Toru. Žena nije mogla ništa posjedovati, niti je mogla svjedočiti na sudu kao svjedokinja, njoj nije bilo mjesto na svečanim gozbama, jedino pravo pristupa imala je za vrijeme subotnjeg objeda i pashalne gozbe.⁴⁸ U tako podređenom položaju jedino mjesto za ženu je bila kuća i posao vezan uz nju. Tako zapostavljena bila je vrednovana kao muževo vlasništvo pa je prevladavalo mišljenje da muškarac ne može učiniti preljub⁴⁹ prema svome braku nego samo prema tuđem, jer bi se tako ogriješio o tuđe vlasništvo. Žena bi se smatrala preljubnicom ako bi se upustila u odnos s neoženjenim muškarcem, dok se mužev odnos s neudanom ženom ne bi ubrajao u preljub.⁵⁰ Kazna za preljub muža nije bila rigorozna, dok je za ženu značila smrtnu kaznu kamenovanjem.

Što se tiče pravnih propisa glede ženidbe u Mojsijevom zakonu nalaze se propisi koji reguliraju ženidbene zapreke (usp. Lev 18,6-23; 20,10-21), poligamiju (usp. Izl 21,7-11) i ono što je Židovima bilo najvažnije rastavu ženidbe (usp. Pnz 24,1-4).

Tijek razvoda prema tekstu Pnz 24, odvijao se sljedećim redoslijedom:

1. U slučaju da muž otkrije na ženi “nešto ružno” zbog čega ona ne bi više nalazila “milosti u njegovim očima”.
2. Napisao bi joj “otpusno pismo”.
3. Slijedilo bi uručenje pisma.
4. Žena bi bila protjerana iz muževe kuće.

⁴⁶ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom*, 57-58.

⁴⁷ Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 223.

⁴⁸ Usp. Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 61.

⁴⁹ “U židovskom pravu bilo je potanko opisano kada je postojao preljub, da je muškarac imao spolni odnos sa ženom ili zaručnicom nekog drugog, da je ona bila Židovka, da su oba partnera dosegla određenu dob itd.” Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 183.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 189.

Iz teksta je vidljivo da je glavni razlog razvoda “nešto ružno”. U židovskih rabina postojala su razna tumačenja onoga što se podrazumijevalo pod “nešto ružno”. Tako je rabin Šimaj smatrao da je jedini razlog za “otpusno pismo” preljub. Nasuprot njemu rabin Hilel je kao razlog razvoda smatrao sve ono što se muškarcu na ženi ne bi svidjelo. U najveću krajnost je otišao rabin Akiba po njemu je dovoljno bilo da se muškarcu čini privlačnija druga žena.⁵¹

Iako je muškarac odluku o otpuštanju žene donosio isključivo samo svojom slobodnom voljom, Stari zavjet predviđa dvije iznimke kad muškarac nije mogao otpustiti svoju ženu. Prvi razlog nemogućnosti otpuštanja žene uslijedio bi kad bi muž lažno optužio ženu da ju nije, od njezinih roditelja, dobio kao djevicu (usp. Pnz 22,13-19). Druga nemogućnost proizlazila je iz obveze koju bi muškarac imao kad bi silovao nevinu i neudatu djevojku (usp. Pnz 22,28-29).

Uz sva prava koja je posjedovao muškarac spram žene, rastava sa ženine strane gotovo da nije bila moguća, no postojale su određene iznimke kad je žena mogla dobiti razvod od muža. U slučaju da je muž teško obolio ili se bavio nečasnim poslovima te tako ženi učinio život nesnošljivim, žena je mogla dobiti razvod. Razlog za razvod žene od muža bio bi slučaj da muž od žene zahtijeva zavjet koji je nedostojan ili nemoguć. U slučaju apostazije muža žena je mogla dobiti razvod. Kad bi djevojku koja nije bila punoljetna,⁵² nakon očeve smrti, majka ili braća dali nekom muškarcu, da je zaruči ili se oženi njome, ona je mogla zatražiti proglašenje ženidbene uskrate čime bi zaruke ili ženidba bile prekinute bez ikakvih daljnjih obaveza.⁵³

Kasnijim razvojem propisa o rastavi, da bi on mogao biti društveno priznat, dolazi do formuliranja procedure kod otpuštanja žene. Da bi rastava bila valjana ovlaštenu rabin trebao je napisati “otpusno pismo”, a zatim bi muž u nazočnosti

⁵¹ Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 224.

⁵² Kod Židova se za punoljetnost djevojke uzimalo 12 godina.

⁵³ Usp. Hermann L. STRACK – Paul BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, II., u: *Das Evangelium nach Markus, Lukas, und Johannes und die Apostelgeschichte*, München, 1974., 23-24.

dva svjedoka ženi uručio “otpusno pismo”, uz uvjet da se ženi vrati miraz koji je u muževu kuću donijela.⁵⁴

Današnja rastava braka⁵⁵ u Židova unijela je u propis o rastavi još neke preinake osobito glede isprave o rastavi.⁵⁶ Ispravu o rastavi sastavlja sudski pisar i potpisuju dva svjedoka te tako dobiva pravnu snagu. Postoji mogućnost davanja uvjetne isprave o rastavi u slučaju rata da žena ne bi u slučaju gubitka muža, kad se njegova smrt ne može sigurno utvrditi, ostala trajno vezana uz njega bez mogućnosti udaje za drugoga, ili da bi bila zbog smrti muža oslobođena leviratskog braka, tj. da mužev brat oženi njegovu ženu i tako mu podigne potomstvo (usp. Pnz 25,5-9).⁵⁷

Radilakšeg razumijevanja Markovog teksta 10,1-12 potrebno je zbog adresata Evanđelja sagledati razumijevanje braka u grčko-rimskom svijetu. Iako se monogamija podrazumijevala u braku muškarac je uz ženu, koja je bila zadužena za rađanje i odgoj djece, imao prilježnice, tako da su nemoral i prostitucija bila uvelike prisutni.⁵⁸ U takvom okruženju postojale su i razne mogućnosti razvoda.

U Grčkoj je za supružnike bila predviđena mogućnost otpuštanja žene od strane muškarca i napuštanje muškarca od strane žene, nakon čega ih nije više vezala nikakva obveza, osim u slučaju da muž ženi ne vrati miraz. Muškarac je mogao otpustiti po svojoj slobodnoj volji ženu bez ikakvog pravnog postupka. U slučaju da bi žena bila zatečena u preljubu njen muž je bio obvezan napustiti ju.

U Rimu je postojao razvod religijski sklopljenog braka “diffarreatio” i napuštanje muškarca zbog zlostavljanja od strane žene »remancipatio«. Iako je u Rimu prevladavala donekle ravnopravnost između muža i žene u početku je otpuštanje bilo pridržano muškarcu, kasnije dolazi do mogućnosti da i žena otpusti muškarca ili da se uz međusobnu suglasnost rastave. Za jednostrani razvod bila je dovoljno usmeno saopćenje uz

⁵⁴ Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 224.

⁵⁵ Heb. gerušim.

⁵⁶ Heb. get.

⁵⁷ Usp. Kotel DA-DON, *Židovstvo: život, teologija i filozofija*, Zagreb, 2004., 449-451.

⁵⁸ Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 225-226.

pružanje ruke, a ponovno udavanje žene za drugog muškarca smatralo se nedoličnim.⁵⁹

ZAKLJUČAK

Kad Isus iznosi svoje učenje o nerazrješivosti ženidbe nalazi se na putu u Jeruzalem koji je započeo u Cezareji Filipovoj (usp. 8,27) preko Galileje – Kafarnauma (usp. 9,30.33) i Jerihona (usp. 10,46). Kroz ta područja vodio je jedan od triju hodočasnička puta, a kojeg su koristili hodočasnici iz Galileje kad su išli na proslavu Pashe u Jeruzalem. Tu činjenicu potvrđuje i spomenuto mnoštvo koje se okupljalo oko Isusa i zajedno s njim išlo u Jeruzalem (usp. 10,32.46).⁶⁰ Isus ponovno koristi priliku da poučava narod (usp. 10,1), a svako okupljanje oko Isusa bila je prilika farizejima da ga uhvate da radi protiv Zakona. Znajući da je Isusov stav prema otpuštanju žene suprotan židovskoj praksi, farizeji su pokušali Isusa dovesti u položaj u kojem bi ga mogli optužiti za kršenje Mojsijevog zakona.⁶¹ Isus je jako dobro poznao farizeje i iz prijašnjih pokušaja optužbi znao kud smjeraju njihova pitanja zato na upit: “Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?” (10,2), odgovara: “Što vam zapovjedi Mojsije?” (10,3). Farizeji očito nisu očekivali protupitanje već konkretan odgovor što se može zaključiti iz toga što je svaki Židov dobro poznao Pnz 24,1-4, i zato što farizeji više nisu postavili ni jedno pitanje nakon Isusovog tumačenja. Isus se nije odmah pozvao na početak stvaranja i Božju volju, već prvo spominje Mojsija i njegove zapovijedi da pokaže farizejima da ono na što se oni pozivaju nije Božja volja već je nastalo po čovjekovoj volji, tj. zbog »okorjelosti« njihova srca (usp. 10,5), jer iz srca “izlaze zle namisli, bludništva, krađe, ubojstva, preljubi, lakomstva, opakosti, prijevara, razuzdanost, zlo oko, psovka, uznositost, bezumlje.” (7,21-22). Ovime je Isus htio pokazati da Mojsije nije dao zapovijed o otpuštanju žene u skladu s Božjim zapovijedima i Božjom riječi, već ju je dao zbog “okorjelosti srca”,

⁵⁹ Usp. Joachim GNILKA, *Das Evangelium nach Markus*, 2. Teilband Mk 8,27 – 16,20 (EKK II./2; Zürich–Einsiedeln – Köln – Neukirchen-Vluyn, 1979.), 77-78.

⁶⁰ Usp. Rudolf PESCH, *Das Markusevangelium*. Zweiter Teil. Kommentar zu Kapitel 8,27 – 16,20 (HTK II./2; Freiburg – Basel – Wien, 1980.), 121.; Usp. Joachim GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 233.

⁶¹ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom*, 63.

što ukazuje na raskorak koji postoji između idealne ženidbe koja je utemeljena na stvaranju i stvarnog života koji je bio utemeljen na židovskoj ženidbenoj praksi.

U razgovoru koji se vodi između Isusa i farizeja vidljivo je da Isus dva puta skreće pozornost na zapovijed (usp. 10,3.5), dok farizeji dva puta na dopuštenje (usp. 10,2.4), što pokazuje da Isus smjera na Božju volju, a farizeji na vlastite prohtjeve.

U svom tumačenju zašto muškarcu nije dozvoljeno otpustiti ženu Isus polazi od samog početka stvaranja pozivajući se na Knjigu Postanka 1,27 “muško i žensko stvori ih” želeći tako pokazati da u početku Bog ne stvara muškarca bez žene niti ženu bez muškarca, iako su različiti oni su nerazdvojni jer su u samom činu stvaranja stvoreni kao par.⁶² Svoje tumačenje Isus dalje nastavlja argumentima iz Knjige Postanka 2,24 “Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo” da ukaže kako Bog u samom stvaranju ustanovljuje brak. Razlog zašto će muškarac ostaviti oca i majku zbog žene nije u tome da će napustiti obiteljski dom, jer je bilo normalno da zajedno u kući živi više generacija i bilo bi neobično da je muškarac otišao živjeti sam sa ženom, već da će muškarac biti spreman učiniti sve za ženu jer oni su jedno tijelo i jedan bez drugog nisu potpuni.⁶³ Zato Isus dodaje: “Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!” (Mk 10,9) jer se rastava protivi izvornoj Božjoj volji koja povezuje muško i žensko i nakani zbog koje je čovjek stvoren. Ovim riječima farizeji su sigurno bili jako pogođeni jer su bili duboko uvjereni da je Mojsijevo dopuštenje u Pnz 24,1-4 bilo potpuno u skladu s Božjom voljom, a najbolji pokazatelj je njihova šutnja.

Isusovo ponovnim tumačenjem nerazrješivosti ženidbe samo učenicima otkriva novost svoga nauka u ravnopravnosti muškarca i žene. Po Mojsijevom Zakonu samo je muž mogao otpustiti ženu i u tom slučaju samo je žena bila vezana nerastavljivošću braka. Sada Isus polazeći od Božje volje, koju je Bog očitovao u stvaranju stavljajući muža i ženu u ravnopravni odnos, zabranjuje svaku rastavu, i ne samo da zabranjuje već naziva preljubom ono što su Židovi smatrali dozvoljenim. Time Isus ukida pravne povlastice koje je imao muž i vraća dostojanstvo

⁶² Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 236-237.

⁶³ Usp. *Isto*, 231.

žene. U slučaju sklapanja novog braka od strane muža ili žene značilo bi počiniti preljub, a on je bio izričito zabranjen (usp. Izl 20,14; Pnz 5,18) i protivan Božjoj volji. Ravnopravnost muža i žene ne znači da se od sada i žena može rastaviti od muža, već da je nerastavljivost obostrana.

Važnost i novost Isusovog nauka potvrđena je Isusovim ponovnim tumačenjem učenicima što je karakteristično za Marka kada želi istaknuti nešto što je važno. U helenističkom okruženju u kojem se Marko nalazio, i kršćanska zajednica koja je vjerojatno bila sastavljena od judeo-kršćana i pogana, ovakav Isusov nauk trebao je biti uzor i vodič u shvaćanju braka i života u bračnoj zajednici. Time je Marko želio reći da se ni muž ni žena ne mogu pozvati na rastavu braka, koju im omogućuje građansko ženidbeno pravo, već da Isusova riječ ima jednaku snagu obveze za oboje.

Razlog zašto Isus podučava učenike o nerastavljivosti ženidbe je u tome što će oni nastaviti njegovo djelo i zbog toga je važno da znaju koji je nauk ispravan i kako ispravno postupiti u slučaju da se pokuša opravdati mogućnost rastave ženidbenih drugova. Učenici zato moraju biti svjesni da se uvijek moraju pozvati na Božju volju, a ne na ljudsko srce koje je spremno Božju volju podrediti svojim zahtjevima "slobode". Smještanjem ovog tumačenja u okvir Isusovog puta u Jeruzalem, gdje se ističe poziv za nasljedovanjem, Marko želi ukazati da je i u braku potrebno ostvariti načela nasljedovanja, što podrazumijeva spremnost zaniijekati samoga sebe (usp. 8,34), otvorenost služenju (usp. 9,35), a nadasve bezuvjetnu vjernost Kristu (usp. 9,43-49). Nerazrješivost ženidbe moguće je ostvariti samo ako se odstrani okorjelost srca, a jedini mogući put je obraćenje koje čovjeku daje mogućnost da u nerazrješivosti ženidbe može vidjeti Božju volju. Tada za bračne partnere neće više postojati mogućnost pitanja je li se mogu rastati, već kako mogu bračnom partneru biti pomoć i oslonac u uzajamnom rastu i međusobnom prihvaćanju.

Markovo evanđelje želi nam pokazati pravi smisao nasljedovanja, taj smisao najbolje se vidi iz Isusovih postupaka i njegovih učenika, a otkriva se kroz istinsko prihvaćanje Isusovog križa, patnje i uskrsnuća i nasljedovanja u skladu s vrednotama koje je Isus živio. Da taj put nasljedovanja nije lagan i da se često puta na tom putu padne pokazuje nam primjer nevjernih učenika, no njihov primjer ujedno nam pokazuje da onaj koji

na kraju smjelo prihvati križ i krene za Isusom postaje njegov pravi učenik. U nizu aktualnih tema i njihovih tumačenja za ispravno nasljedovanje kao važna tema našla se i rasprava o nerazrješivosti ženidbe u kojoj Isus, kao i u drugim raspravama, pozornost skreće na Božju volju i ispravno shvaćanje duha, a ne slova Zakona.

INDISSOLUBILITY OF MARRIAGE

Summary

326

On Jesus' journey to Jerusalem (cf. Mk 8:27 – 10:52) pharisees ask questions about divorce (cf. Mk 10:2). A pericope in examine (Mk 10:1-12) wishes to point out why it was crucial to answer the question. The entire journey of Jesus is characterized by Peter's profession in faith round Caesarea Philippi, that our Lord is Jesus Christ, and by the teaching of Jesus, especially of his disciples to understand the significance of his messianic mission, i.e. that to be Christ means to suffer torture/passion, death and resurrection. These realities may be understood only by following Jesus into his footsteps on this journey to Jerusalem. In fact, the pericope on the marriage which cannot be dissolved is intended to display the qualities of people who followed Jesus and his disciples in the marriage. The Jesus' call is addressed to Jewish audience well acquainted with the Law of Moses, but also to the Hellenistic world in the cases when it becomes possible for a woman to leave her husband. It is the Book of Genesis quoted by Jesus that deals with the origins of the marriage institution established by the Lord himself and its no dissolution.

Key words: *Jesus' teaching, Pharisee, Moses, disciple, command, a writ of dismissal.*